

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Маргарита Младенова, *Чешка граматика.*

Наука и изкуство, София 2004. 208 с., ISBN 954–02–0295–7.

Osobnost docentky M. Mladenovové je dobře známa nejenom mezi bohemisty a slavisty. V roce 1997 vyšla její první učebnice *Чешки за абсолвенту – Честина про абсолвенту* (Sofia, Heron Press, 220 s.), zaměřená na rozšiřování a obohacení znalostí studentů a jejich přípravu ke státním zkouškám, a tom pomocí výběru textů a různých témat. Tímto počínem se autorka snaží odstranit nedostatek učebnic a příruček pro vyšší ročníky bohemistů.

Roku 2004 Margarita Mladenova potěšila bulharskou bohemistiku svou první, bulharsky napsanou *Českou mluvnici*, orientovanou především k praktickému použití studenty, ale určenou i širšímu okruhu čtenářů.

Systematická metoda umožňuje, aby *Česká mluvnice* posloužila ve výuce praktické češtiny na všech úrovních studia: jak pro začátečníky – svým výkladem základních otázek fonetiky, morfolgie a syntaxe současného jazyka českého, tak i pro pokročilé – jako příručka pro rychlé zkontrolování osvojené látky pomocí stručného a jasného podání českých pádů a jejich užívání, zvláštností slovesného systému atd.

Rozsah mluvnice je vyložen v několika kapitolách. První část mluvnice (*Výslovnost a pravopis*, s. 9–19) upozorňuje na zvukovou charakteristiku některých jednotlivých fonémů a na jejich rozlišovací znaky a příznaky. *Morfologie* (s. 20–134) je nejen nejobsáhlejší kapitolou, ale autorka v ní využívá bohatou zkušenost ze své práce s bulharskými studenty při výuce české mluvnice a úplně novým způsobem zdůrazňuje nejrozšířenější potíže právě pro Bulhary. Novátorská metoda v *České mluvnice* je v tom, že je věnována zvláštní pozornost těm rysům českého jazyka, které ho nejvíc odlišují od bulharského. Základní místo zaujímá sedmipádové skloňování v češtině (s. 21–86), které už neexistuje v bulharštině a je úplně cizí mluvčím současné bulharštiny, a možná i proto asi nejtěžší pro Bulhary. Velmi užitečný je dvojitý způsob výkladu skloňování – jednak horizontálně (jednotlivé pády a jejich koncovky ve všech skloňovacích typech podstatných jmen, přídavných jmen a zájmen jsou vyloženy v přístupně seřazených tabulkách a s přesnými i jasnými vysvětleními o každém pádě a jeho funkcích, s. 24–37), a jednak vertikálním způsobem (podle skloňovacích typů, spolu s poznámkami o některých zvláštních případech nebo výjimkách, s. 37–55). Poprvé zaznamenáváme oba způsoby vyjádření českého skloňovacího systému v jedné učebnici a to do velké míry usnadňuje jeho výuku. Každý student si může vybrat jednodušší způsob zapamatování případně jednotlivé informa-

ce. Do každého typu skloňování jsou dodány i různojazyčná cizí substantiva s vysvětlením proč jsou připojeny do jednoho či jiného typu, které představují obvykle největší potíže pro Bulhary, studující češtinu. Není zapomenuto ani na neskloňná podstatná jména, ilustrovaná množstvím příkladů.

Musíme poznamenat velké množství podrobných a maximálně přesných názorných příkladů skloňování všech druhů zájmen v tabulkách (s. 62–74).

Na rozdíl od jmenného systému, česká slovesa dospěla k zjednodušení ve srovnání s bulharskými slovesy, především v časování, což usnadňuje výuku češtiny Bulhary a do jisté míry kompenzuje potíže se skloňováním. Téma *Sloveso* (s. 87–111) tradičně obsahuje slovesné kategorie vid, čas, rod a způsob, kde M. Mladenova zase hledá srovnání mezi oběma jazyky a jednodušší osvojení nových znalostí. Za pozornost stojí originální řešení vysvětlit kategorie modalit až později v kapitole o syntaxi.

Důležité místo v *České mluvnici* zaujímají *Slova neohebná* (s. 111–134), která jsou často opomíjena v různých mluvnicích a příručkách. Tvoření zájmených příslovcí je ilustrováno podrobnou tabulkou, kterou jsou učitelé praktického jazyka obvykle nuceni dělat spolu se svým vysvětlením o pestrosti příslovečných forem v češtině. Klasifikace předložek má stručný a přesný obsah podle skloňovacího systému a podle jejich funkcí. Je tam dost příkladů s překladem do bulharštiny pro srovnání.

Další základní kapitola *České mluvnice* je *Skladba* (s. 135–195). Samozřejmě v ní mají své místo věty jednoduché (jednotlivé komponenty věty, slovosled, druhy) a souvětí (druhy souvětí atd.). Dalším novátorským řešením doc. M. Mladenové v této kapitole je *Vyjádření různých typů významů* (s. 180–192): *Existenční význam*; *Poloha místa* (trvalá a netrvalá, dočasná poloha místa, poloha těl v prostoru, ukazování, vyjádření prostorových poměrů); *Vyjádření jisté a nejisté informace* (lexikální prostředky – slovesa a slovesně-jmenné predikáty, částice, modální slovesa; mluvnické prostředky – pomocí budoucího času jako vyjádření předpokladu a pomocí jednotlivých hypotaktických souvětí s *te* a *řby* pro vyjádření nedůvěry); *Základní pravidla společenského chování v řeči* (pozdravy, ustálené výrazy při přivítání a při pozvání, přání). V této poslední kapitole *České mluvnice* je soustředěno velké množství různých rozdílů mezi češtinou a bulharštinou v oblasti morfosyntaxe. Jde „o podobné významy, které se v jednom z obou jazyků vyjadřují určitým mluvnickým prostředkem, vzniklým za dobu jeho individuálního rozvoje, zatímco v druhém jazyku podobný či stejný prostředek není vytvořen, a daný význam se vyjadřuje prostředky lexikálními nebo jinými způsoby kompenzace chybějících mluvnických prostředků” (s. 180, překl. R.Ž.). V této části své mluvnice autorka shromáždila spoustu případů asymetrií mezi oběma příbuznými jazyky, které mají značný význam v procesu výuky češtiny jako cizího jazyka a také mají důležitou roli v procesu překladu.

Velmi užitečnou částí *České mluvnice* pro samostatnou přípravu studentů je příloha s cvičeními ke každé z kapitol a na konci učebnice klíč s odpověďmi (s. 196–206).

Závěrem můžeme shrnout, že všechny základní otázky a znalosti, které tento obor předpokládá, jsou vyloženy a jejich vysvětlení jsou stručná, syntetická a jasná. M. Mladenova zdůrazňuje nejpodstatnější zvláštnosti a znaky fonetického systému, morfologických kategorií a skladby. Nabízí srovnání s bulharskou mluvnici a vše ilustruje s příklady z mluveného jazyka, zvláštní pozornost věnuje těm rysům české mluvnice, které jsou nejobtěžnější pro Bulhary, tj. zvláštnostem slovosledu a tvoření specifického rytmu české věty. *Česká mluvnice* je výsledkem bohaté metodické zkušenosti a vědecky zdůvodněných tvůrčích řešení autorky. Učebnice je napsaná na vysokém vědeckém úrovni a obsahuje řadu nových a přínosných řešení, a to nejen z metodického hlediska. Nelze opomenout, že styl a forma jsou přístupné a využitelné i pro samostatnou přípravu studentů.

Musíme také poznamenat, že učebnice je už druhým rokem používána studenty češtiny na Sofijské univerzitě Sv. Klimenta Ochridského, a pravděpodobně i na dalších vysokých školách v Bulharsku. Na závěr chceme zdůraznit, že *Česká mluvnice* paní docentky Margarity Mladenovové zaujímá vedoucí místo v bohemistické literatuře a zaslouží si pozornost každého, kdo se zabývá bohemistikou nebo vůbec slavistikou.

Radost ělezarova, Sofia

Ž oržeta Čolakova, *Český surrealismus 30. let. Struktura básnického obrazu*. Karolinum, Praha 1999. 144 s. ISBN 80–7184–629–5.*

Monografie bulharské bohemistky z plovdivské univerzity Žoržety Čolakovy je svým titulem zasvěcena české surrealistické poezii třicátých let, její skutečný záběr však dalece překračuje meze zvoleného tématu. Jinými slovy, aby si autorka vytvořila vhodné operační pole pro zkoumání obraznosti v básnických dílech členů předválečné pražské surrealistické skupiny, podniká nejprve rozsáhlý exkurz ke genetickým kořenům surrealismu, a to hned v celých dvou třetinách své práce. Oprávněnost zmíněného přístupu lze však nahlédnout v problematičnosti zkoumaného jevu. Je to totiž právě fenomén surrealismu a jeho zvýšená manifestační a vývojově autointerpretační aktivita, co si vyžaduje pozorné odlišení stanoviska literárněhistorického od optiky dobové proklamace:

* Ze względu na fakt, że cały zeszyt jest poświęcony bułgarskiej bohemistyce, zamieszcza-
my również tę recenzję, mimo że omawiana praca ukazała się dość dawno.

Český surrealismus neposuzuje návaznost na některé předcházející modely moderního umění jako projev literárněhistorického sledu určitých estetických a uměleckých představ. Literární kontinuita podle něho prokazuje existenci a trvalost konstantních hodnot ztělesňujících odvěkou lidskou touhu po sebepoznání. Iracionální podstata jeho koncepce předpokládá pozitivní vztah i k dalším moderním programům, jakými jsou například futurismus a dadaismus... (s. 60).

Ačkoliv způsob výkladu dává tušit, že autorka ve svém zkoumání literárního vývoje vychází ze strukturalistických pozic (např. s. 43), lze se nadít, že uvedený vstupní exkurz bude navíc zhodnocen i novým úhlem pohledu na věc, jež skýtá postavení zahraničního badatele.

Úvodní kapitola knihy nese název Svoboda – klíčový pojem surrealismu a je věnována surrealistické noetice a poeie v širším rámci. Zcela zákonitě tu Čolakova osou svého výkladu činí koncepci Bretonovu: na jejím základě je surrealismus postaven do kontrastního světla vůči ostatním projevům avantgardního myšlení a tvorby i vůči starším uměleckým proudům a tendencím, jejichž představitelé surrealisté začleňují – nikoliv nekriticky – do svého rodokmenu (baroko, romantismus, symbolismus, „ismy“ počátku dvacátého století). Vycházejíc z – explicitně nevyřčené – metodologické premisy, že ke struktuře surrealistického obrazu se lze přiblížit teprve po pochopení surrealistického noetického stanoviska, rozvíjí autorka svá pozorování zjednodušeně řečeno dvojím směrem. Tím prvním je osvětlení surrealistické doktríny (za klíčový pojem lze označit axiologický univerzalizmus, „záměr sjednotit realitu a irealitu, rozum a podvědomí do univerzálního modelu lidské osobnosti, uplatňujícího se v umění i životě“, s. 10) a její vymezení od přímých inspiračních zdrojů (např. od Freudova učení). Druhou polohu textu pak tvoří – zatím ještě obecná – analýza surrealistické obraznosti ve vztahu ke genealogicky spřízněným typům básnického vyjádření (Rimbaud, Mallarmé, Lautréamont, Baudelaireova estetika korespondencí atd.).

Tímto způsobem je pojednán rozdíl mezi básnickým světem symbolismu a surrealismu. Zatímco symbol vyžaduje relativní autonomnost vzájemně se vztahujících znakových jednotek a současně též jistý a rozvedený kontext, mimo nějž symbol nemůže fungovat, znakový systém surrealismu, který je vybudován na základě identifikace vnitřního života a reálií bytí, tyto podmínky ruší ztotožněním objektu se samým jazykem. Jinak řečeno, „obraz se už jako symbol určité ideje nevytváří, protože idea neanticipuje obraz, nýbrž obraz anticipuje ideu“ (s. 28). Odtud plyne i další důležitý rys odlišující surrealismus od symbolismu, totiž akcentuace různých existenčních souřadnic. Současně s fixním postavením a omezeným horizontem obrazných prvků je totiž v symbolistickém básnictví upevňována kauzalita a následnost, tj. princip časovosti. Zde má svůj zdroj i interference znakových jednotek poezie a hudby, pro symbolismus příznačná. Surrealismus naproti tomu vytváří svůj svět na základě simultaneismu – absence posloupnosti znamená likvidaci chronologického toku a zdůraznění znaků prostorových. Tak se básnický surrealismus dostává do blízkosti výtvarného projevu, na což – ovšem z poněkud jiného úhlu pohledu – upozor-

rnil svého času již Jan Mukařovský (např. ve studii *Sémantický rozbor básnického díla: Nezvalův »Absolutní hrobař«* z roku 1938).

Simultaneita, zrušení chronologické kauzality vede vývojový spoj mezi surrealismem a uměním kubistickým. Následkem simultaneity je pak dle autorky hermetičnost představovaného světa, jež se v případě kubismu rovná omezenosti: kubistický obraz je budován mimo styk s realitou, totiž nikoliv na základě vize, ale koncepce. Tuto hypotézu Čolakova přejímá od kanadské badatelky Igly Franceové; faktická podoba kubistického malířství však dává tušit, že uvedenou interpretaci nelze akceptovat bez výhrad. Jsou to totiž právě kubisté, kdo do svých pláten jako první začleňují prvky syrové reality (kusy papíru, dřeva ap.), aby tímto tvůrčím postupem rozšířili možnosti výtvarného znaku a občerstvili – i nově zproblematizovali – jeho vztah ke skutečnosti. (Nutno přiznat, že Čolakova tento jev uvádí, když píše o kolážové technice a o budování prostorové struktury obrazů; nicméně předkládané tvrzení Franceové diskutabilním zůstává.)

Cenné jsou ty pasáže knihy, jež ozřejmují vztah kubistické, resp. později surrealistické obraznosti a revoluční přeměny ve vědeckém chápání hmoty, tak jak se promítla do fyzikálních teorií na přelomu 19. a 20. století (hmota přestává být ztotožňována s věcným světem, čas a prostor jsou traktovány jako proměnlivé veličiny). Ač by se mohlo zdát, že tu autorčin výklad opouští literárněvědné teritorium, jde beze vší pochyby nejen o pozorování relevantní surrealistickému scientismu, ale též o inspirativní upozornění na provázanost vědeckého a básnického diskurzu, která je zakotvena již v strukturalistickém pojetí básnického (estetického) výtvaru jako znaku.

A je tu minimálně ještě jedna zajímavá oblast problémů, jejíž kontury lze v první kapitole monografie vysledovat. Týká se základního surrealistického pojmosloví a odtud též surrealistického pohledu na svět. Noetika surrealismu je zakotvena v úsilí o prolnutí „všech forem antinomického myšlení, příznačného pro dosavadní rozvoj lidského vědomí“ (s. 10). Tak k sobě přikládá rozum a podvědomí, objekt a subjekt, reálné a imaginární; hledá univerzální kategorii – surreality – v níž by bylo možné zažité protiklady nahlédnout v absolutní jednotě, jako jistý amalgám úplnosti. Současně však surrealismus s vybranými antinomiemi operuje jako s výslednicí myšlenkové syntézy: imaginární je pojímáno jako protipól reálného – a zároveň se stává prvkem této dichotomie nadřazeným („Imaginárno je podle surrealismu funkcí sureality, tj. syntézou reality a podvědomí“, s. 18), obdobně je tomu i s pojmem reality (Čolakova cituje z Bretonových *Spojitéch nádob* („Na fantastickém je obdivuhodné právě to, že v něm vlastně není nic fantastického: co v něm působí, je jen reálnost“, s. 18). Po zavržení „tradičních“ antinomických dvojic nenásleduje proces projektování nové pojmové struktury. Surrealismus tak působení protikladů nevylučuje, staví je však do pozmeněného světla: jednotlivé póly působí souběžně, aniž by ovšem ztráceli svůj konfliktní charakter. Ačkoliv tedy surrealistické myšlení usiluje o překlenutí „dávných“ rozporů, lze říci, že svou podstatou leží zakotveno v půdě antinomického konceptu světa – problematizuje jeho formy, není z něj však vyvázáno.

V následující části knihy, nazvané *Geneze českého surrealismu*, se již autorka soustřeďuje na ty momenty českého literárního vývoje, které vedly k vytvoření surrealistického typu obraznosti. V jednotlivých podkapitolách tu jsou charakterizovány „spřízněné“ poetické modely od romantismu až po poetismus. Jednu z os výkladu, na jejímž základě Čolakova pozorně konfrontuje surrealismus s předcházejícími básnickými projevy, tvoří motiv snu, jeho funkce v poznávání skutečnosti i způsoby, jakým je začleňován do obrazného systému. Tak se tu logicky dostává značného prostoru poezii Máchově (upozorníme alespoň na přínosnou interpretaci *Máje* a jeho úvodní vlastenecké básně); cenný a objevný postřeh však také představuje optika, s níž jsou zde vyloženy zápisy snů Erbenovy – jimi se básník surrealismu blíží více, než jsou sami surrealisté ochotni připustit (s. 45). Naproti tomu například autorka prohlubuje argumentaci Jiindřicha Chalupického a Zdeňka Pešata zpochybňující surrealistickou pozici Richarda Weinera.

Soustředěný rozbor poezie poetické vede Čolakovu k potvrzení teze o svébytnosti českého surrealismu. Jak badatelka přesvědčivě dokazuje, proces přeměny poetismu v básnický model surrealistický nebyl řízen vnějším působením kontaktů mezi Prahou a Paříží (vzpomeňme jen počáteční nedůvěru poetistů – pozdějších surrealistů – vůči surrealistickému programu), ale imanentním vývojem básnické struktury. Odtud také pramení podíl senzuality v surrealistické poezii Nezvalově, zde má svůj zdroj i aktivita rýmu a strofického členění v českých surrealistických textech.

Pátě závěrečné kapitoly monografie tvoří rozbor Nezvalovy poezie ze 30. let. Básnickovy sbírky tu však nejsou pojednány jednotlivě, ale jak už titul kapitoly – *Ontologie surrealistického obrazu* – napovídá, v tematických okruzích, jež odrážejí různé typy konstruování verbální surrealistické obraznosti. Od tohoto těžiště výkladu se interpretace rozbíhá k ostatním představitelům předválečného surrealismu, k Jiindřichu Štyrskému, Konstantinu Bieblovi a částečně též k Jiindřichu Heislerovi. Tak Čolakova rozvíjí Mukařovského tezi o roli tzv. nepřítomného činitele (surrealistická poezie je „vylidněná“, přítomnost člověka evokují pouze stopy jeho činnosti) a na konkrétním materiálu dokumentuje hypotézu o dvojím způsobu dematerializace materiálních znaků: buď je určitý předmět básnickou situací transponován do cizího prostoru, nebo jsou cizorodé předměty umisťovány do prostoru společného, imaginárního. Posledně jmenovaný postup, často užívaný Štyrským (a podotkneme, že nejen v poezii, ale i v jeho tvorbě výtvarné), autorka charakterizuje jako *aglutinační* typ obraznosti. Proti němu staví princip *substituční*, kdy jeden básnický obraz zastupuje a zpochybňuje obraz předcházející, tak jak je tomu zvláště v poezii Jiindřicha Heislera. Zajímavou paralelu této typologie lze nalézt ve struktuře přirovnání a metafory: zatímco přirovnání klade oba znakové prvky vedle sebe, metafora nahrazuje jeden druhým. Situace tu je však dle Čolakovy složitější, neboť účín surrealistického obrazu mnohdy spočívá právě v interferenci těchto dvou tropologických forem (přirovnání v textu prolíná s metaforou).

Kniha *Žoržety Čolakovy* zprostředkovává zasvěcený a systematický pohled na proces utváření české surrealistické poezie. Je jenom škoda, že její záběr končí právě třicátými léty. Bylo by jistě zajímavé sledovat proměny básnického obrazu v letech, kdy se – řečeno s Mukařovským – *nadrealita stala oficiální realitou*, tedy v době válečné a poválečné totality. Českým čtenářům se od roku 1989 dostalo již celé řady souborů surrealistických básníků tvořících – zpravidla ineditně – od čtyřicátých let 20. století: výtvarné i básnické dílo Jindřicha Heislera našlo svou ucelenou podobu ve svazku *Z kasemat spánku* (1999, eds. František Šmejkal, Karel Srp a Jindřich Toman), poezii Zbyňka Havlíčka reprezentuje kniha *Otevřít po mé smrti* (1994, ed. Jiří Brabec; na okraj uveďme, že Havlíčkovy teoretické texty publikoval souborně ve svazku *Skutečnost smu* Stanislav Dvorský, 2003), svazkem nazvaným *Básně 1* (2004, ed. Jan Šulc) se otevírá velkoryse koncipovaný projekt vydávání textů Vratislava Effenbergera, dílo Karla Hynka soustřeďuje publikace *S vyloučením veřejnosti* (1998, eds. Vratislav Effenberger, Jan Šulc a Alena Nádvořníková)... Jde o ediční počiny zásadní, odhalující dosud zastřené etapy českého surrealismu, a nadto doplněné cennými sekundárními texty, studii, doslovy. Soustředěný rozbor proměn českého surrealistického obrazu ve čtyřicátých, padesátých, šedesátých a případně též dalších letech však dosud chybí. A v tomto smyslu zůstává monografie plovdivské badatelky výzvou i osm let od svého vydání.

Jakub Sedláček, Praha

Čtyři práce o překladu českého pravoslavného lexika¹

V loňském roce byla na různých místech publikována zajímavá řada článků Mgr. Evy Hrdinové, Ph.D., která působí na katedře germanistiky Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Ve svých pracích se zabývá problematikou náboženského lexika pravoslavné církve v Česku a jeho vznikem, s čímž je nedílně spojena otázka překladu náboženských textů. Studium této problematiky nám umožňuje uložit další střípek do mozaiky odrazu slavistického a překladatelského myšlení v procesu konstituování československého pravoslaví. Problém je o to zajímavější, že jako materiál pro analýzy zvolila autorka většinou překlady starých náboženských textů, které ale

¹ Jde o práce: E. Hrdinová, 2006a, *Exotizace a naturalizace a jejich odraz v překladu náboženské terminologie*. In: *Translatologica Ostraviensia I*, ed. E. Hrdinová, M. Vavrečka, Ostrava, s. 54–58. ISBN 80–7368–168–4; E. Hrdinová, 2006b, *Náboženská slovní zásoba českých pravoslavných křesťanů coby překladatelský a lingvistický problém*. In: *Analytické sondy do textu 2*, ed. E. Čulenová, I. Nosková, Banská Bystrica, s. 78–85. ISBN 80–86009–

byly pořizovány s velkým časovým odstupem – až v první třetině 20. století – tedy v minulosti celkem nedávné. Hodnota publikací spočívá mimo jiné v tom, že získané výsledky jsou podloženy dlouhodobým kontinuálním studiem problematiky včetně sestavení vlastního terminologického korpusu a prací s takovými prameny, jako jsou například staré srbské texty. Všechny zmíněné články byly zveřejněny v roce 2006 ve sbornících z vědeckých konferencí v Česku (*Translatologica Ostraviensia I*), na Slovensku (*Analytické sondy do textu 2, Preklad a tlmočenie 8*) nebo v časopise „ToP. Tlmočení – preklad“.

Na počátku všech článků autorka dosti obsáhle zmiňuje okolnosti vzniku a vývoje pravoslavné náboženské tradice v českých zemích a na Moravě od schizmatu 1054 a přiklonění se k západnímu křesťanství, ale zejména po založení Československé pravoslavné církve ve svobodném Československu roce 1924, kdy vzniká potřeba obnovení a podstatného doplnění náboženské terminologie a také překladů bohoslužebných a jiných náboženských textů. V souvislosti s překladatelskou činností a konstituováním názvosloví je zmiňován především Matěj Pavlík (biskup Gorazd II.), který se s kruhem svých spolupracovníků věnoval systematickému překládání důležitých pravoslavných textů do češtiny a které byly také vydány tiskem. Vedle skutečnosti, že v té době neexistovala kodifikace české ortodoxie, přispělo knižní vydání k jejich rozšíření a způsobilo, že se jimi vytvořená terminologie pro české a slovenské pravoslavné věřící stala názvoslovnou normou. Právě překlady Matěje Pavlíka a jeho spolupracovníků (nejčastěji z církevní slovanštiny), jejich celkový přístup k translaci, ale také užívané ekvivalenty konkrétních skupin jazykových jednotek jsou předmětem jednotlivých analýz a srovnávání.

Při hledání ekvivalentů vycházel Pavlík především z církevní slovanštiny (nejen jako z rituálního jazyka některých pravoslavných církví, ale často také jako z východního jazyka svých překladů) jako jednoho pramene a ze současných slovanských jazyků jako z druhého pramene. Právě výpůjčky z těchto jazyků často používal namísto pojmenování tradičních v katolickém světě. Motivy tohoto přístupu můžeme nalézt v zásadě dvojí. Na jedné straně to byla praktická nutnost pojmenovat jevy duchovní reality, které jsou v katolické církvi buď neznámé nebo okrajové. Na straně druhé zde byla zřejmá snaha o vyhranění se a překonání zbytečných vazeb na římský katolicismus, což spočívalo také ve svébytnosti názvosloví nové církve, které ovšem zároveň odrážet kořeny její tradice (církevní slovanština jako jazyk věrozvěstů Cyrila a Metoděje a současné slovenské jazyky jako jazyky pravoslavných zemí). Význam tohoto motivu je o to silnější, že se jedná o slova symbolizující kontakt člověka s Bo-

–21–1; E. Hrdinová, 2006c, *Překlad vlastních jmen v ranných textech českého pravoslaví*, „ToP. Tlmočení – preklad“ XVII/81, s. 25–27. ISSN 1210–4159; E. Hrdinová, 2006d, *Teologie skrytá za slovy aneb k překladu některých náboženských termínů*. In: *Preklad a tlmočenie 7*, ed. J., Vilikovský, A. Huťková, Banská Bystrica, s. 395–401. ISBN 80–8083–2342–7. V této práci se budu na ně odvolávat.

hem a jeho církví, tedy vztahy intenzivně prožívané, které jsou nedílnou, neopomí-
nutelnou, prioritní a každodenní součástí života věřících.

V českém pravoslavném názvosloví lze tedy nalézt dvě základní skupiny lexémů: 1) výpůjčky z církevní slovanštiny (např. *vладыka*) včetně slov řeckého původu, které byly přebrány prostřednictvím církevní slovanštiny (např. *jerej*, *episkop*), a 2) výpůjčky ze současných slovanských jazyků, především ruštiny (např. označení manželky duchovního *mátuška*) a srbštiny. Srbština byla jazykem Bělehradu, pod který ve svých počátcích nová církev po několik let správně spadala. Ruština je velký východoslovanský jazyk země, ve které panuje silná pravoslavná tradice (kontext společensko-politického vývoje na jejím území v době, kdy Matěj Pavlík tvořil své překlady, je zde irelevantní, protože pravoslavná terminologie a literatura existovala ve velkém rozsahu a kvalitě z dřívější doby a byla v Československu dostupná). V českých zemích navíc působila od 19. století ruská zahraniční pravoslavná církev, jejíž aktivita byla sice omezená, ale na její tradici bylo možné částečně navázat. Právě proto, že česká pravoslavná terminologie vznikala nejméně ze dvou pramenů ke kterým se přidávala snaha o počestění přejímek a proto, že dosud neexistuje názvoslovná norma, můžeme dnes zaznamenat poměrně velkou variantnost některých termínů (*igumena*, *igumenija* a *igumenka* pro označení představené řeholního řádu nebo *divotvorec*, *divotvůrce*, *divotorce* či exotizující *čudotvorec*). Uvedená klasifikace je nejspíšeji popisována v příspěvku *Náboženská slovní zásoba českých pravoslavných křesťanů* coby překladatelský a lingvistický problém předneseném na konferenci Analytické sondy do textu 2 v Banské Bystrici.

V souvislosti se současnou českou pravoslavnou terminologií se Eva Hrdinová v článku *Teologie skrytá za slovy aneb k překladu některých náboženských termínů* (2006d) zamýšlí nad odlišností a totožností významu a kontextu užívání adjektiv *ortodoxní* a *pravoslavný*, případně *pravověrný*. Příklady, na nichž je ilustrováno užívání obou slov jsou voleny z náboženského tisku Československé pravoslavné církve. Zajímavé je také srovnání s němčinou, v níž českým slovům *pravoslavný* i *ortodoxní* odpovídá pouze jedno adjektivum *orthodox*.

Na jiném místě (Hrdinová 2006b) se autorka zamýšlí nad specifiky překladů náboženských textů a v zácnosti translatologických prací věnovaných této problematice. Oprávněně konstatuje, že je nutné, aby také věda o překladu ze svého hlediska adekvátně zareagovala na podněty, které vyplynuly z výsledků zkoumání této oblasti literárními vědci a lingvisty. Požadavek je tím více opodstatněný, že práce s teologickými texty se po společenských změnách v naší zemi stala opět součástí překladatelské praxe a zaslouhuje si zpracování z teoretického, metodického a dalších hledisek na základě současného stavu a praxe.

Srovnáním přístupu svou konkrétních překladatelů k problematice české pravoslavné terminologie se E. Hrdinová zabývá v článku nazvaném *Exotizace a naturalizace a jejich odraz v překladu náboženské terminologie* (Hrdinová 2006a). Srovnává zde Pavlíkovy meziválečné překlady s prací Otto Františka Bablera, který překládal

srbský román Stefana Sremce Pop Číra a pop Spíra. Rozdílnost obou přístupů je determinována skoposem. Babler – filolog, překladatel a vydavatel – pracoval s beletristickým dílem a proto řešil problematiku termínů často substitucí pojmem římskokatolického náboženství (*kostel*, *popka* apod.), jejichž znalost u širokých vrstev čtenářů předpokládal. Přestože mohl využít již existujícího českého pravoslavného pojmového aparátu (román vydal Československý spisovatel v roce 1960), s ohledem na srozumitelnost překladu pro čtenáře zvolil adaptační přístup.² Naproti tomu Pavlík potřeboval vytvořit originální názvosloví a proto tento přístup naopak programově odmítal. Navíc překládal texty určené především vymezené skupině věřících užívajících zaváděných pojmů a obeznámených s jejich obsahem, čímž se charakter překládaných textů blížil odbornému textu. Při porovnávání nelze opomenout skutečnost, že O. F. Babler tam, kde to bylo účelné, užíval existující (dílem Pavlíkovo) české pravoslavné názvosloví a místy také srbismy, které plní částečně funkci exotizačního prvku.

V článku *Překlad vlastních jmen v ranných textech českého pravoslaví* se Eva Hrdinová soustředí na jeden z dílčích aspektů, kterým je problematika převodu jmen v Pavlíkových překladech a na základě výběrové analýzy definuje několik směrů. Je to snaha o „poslovanštění“ původně řeckých a latinských jmen (*Dionysij/Dionysios*, *Patricij/Patricius*), zachování staršího, církevněslovanského přepisu (*Basil/Vasil*, *Basilissa/Vasilisa*) a užívání zvyklých biblických jmen (Adam, Mojžíš, Petr). K metodě překladatele je nutno poznamenat, že Pavlík a jeho spoluautoři nedodržovali beze zbytku jeden zvolený způsob převodu jmen (například nahrazování *-ios/-ius* slovanským *-ij*). To bylo způsobeno především tím, že jim chybělo odborné filologické vzdělání, ačkoliv překládané jazyky znali a používali, ale také aktuální potřebností prvních překladů pravoslavných textů, s ní spojeným časovým tlakem a velkým rozsahem díla (jen tzv. Gorazdův sborník má přes 700 stran). Sám Pavlík si byl nedostatků vědom a počítal s dopracováním této „první redakce“ svých překladů.

Vítězslav Vilímek, Ostrava

² Podobnou problematikou se zabývá Z. Vychodilová v článku *Několik poznámek k překladu religiózní literatury* publikovaném ve sborníku 1996 *Rossica Ostraviensia* (in: *Rossica Ostraviensia. Lingua rossica in sphaera mercaturae*, Ostrava 1996, s. 247–251), ve kterém popisuje vlastní práci při překladu Gogolova *Размышления о божественной литургии* pro širokou vrstvu českých čtenářů, při níž se při hledání ekvivalentů pravoslavné terminologie řídila předpokladem, že čtenář bude znát (alespoň částečně) katolický ritus.